

Формування мовленнєвої компетентності учнів школи

I ступеня на уроках української мови

Хміль Ганна Борисівна,

учителька початкових класів

ліцею №75 імені Лесі Українки ЛМР

Одним із найважливіших завдань сучасної початкової школи є формування мовленнєвої компетентності молодшого школяра. Мовленнєва змістова лінія навчання української мови (як зазначено у Державному стандарті початкової ланки освіти й чинній навчальній Програмі) передбачає розвиток усного і писемного мовлення учнів, їхнє вміння користуватися мовою як засобом спілкування, пізнання і впливу.

Мовленнєва компетентність означає вміння адекватно і доречно, практично користуватися мовою в конкретних ситуаціях (висловлювати свої думки, бажання, наміри, міркування тощо), використовуючи для цього як мовні, так і позамовні засоби виразності мовлення.

Школа має готувати дитину до майбутнього життя. По тому, наскільки змістовно, чітко і правильно учень висловлює свої думки, можна судити про його загальний розвиток.

Формування мовленнєвої компетенції учнів реалізую через:

- забезпечення сприятливих умов для невимушеного спілкування;
- застосування діалогічних і дискусійних форм роботи;
- постійний розвиток творчої діяльності;
- використання ігрових, інтерактивних вправ для мовного розвитку;
- застосування різноманітних педагогічних технологій.

Одним з основних компонентів розвитку мовленнєвої діяльності учнів є **читання**. Саме в початкових класах важливо сформувати в учнів технічну сторону читання, уміння працювати з різними видами текстів. Під час читання словниковий запас учнів поповнюється не тільки кількісно, а й якісно. Тому заохочую дітей до читання різножанрових текстів, практикую створення реклами, написання анотацій, відгуків про книги.

Читання – складний процес, і тому учнів слід спонукати до творчого читання. Готую для дітей невеликі тексти (переважно казки), а до них цікаві завдання, які вимагають повторного перечитування, перегляду, осмислення. Це можуть бути «мовні приклади», кросворди, ребуси, тестові завдання, вправи на словотворення, доповнення, поширення речень, словесне малювання тощо. Така робота допомагає розвивати творчість, зацікавленість процесом читання, розширює словниковий запас учнів.

Ефективним способом для заохочення до читання є застосування так званих «аркушів оцінювання» книги чи твору. Після читання книги/твору діти заповнюють аркуш, виконуючи певні завдання: моя думка про твір; 5 ідей після читання; герої твору; незвичайні події; «родзинка» твору; постав питання авторові, героєві, учителеві, собі; моя улюблена частина ...; мені сподобалося ...; мені не сподобалося..; мені найбільше запам'яталося... тощо. Це стимулює учнів більш глибоко аналізувати прочитаний твір, проявляти фантазію, уяву.

У світі інформації учні стають споживачами інформації, яку легше сприйняти – відео, анімації, фільми. До самостійного читання книжок діти долучаються з неохотою. Це зумовлено й не досить високим рівнем техніки читання молодших школярів, і доступністю інших джерел інформації, і спостереженням за дорослими, які теж обирають книжки. Тому учитель повинен шукати шляхи формування вдумливого читача та розробки ефективних способів роботи із традиційними дитячими друкованими виданнями. Одним з таких способів, на мою думку, є самостійне створення дітьми книжечок. **Виготовлення незвичайних для учнів книжок** (книжка-потх, книжка-драбинка, книжка-лепорелло, книжка-кодекс, книжка-панорама, книжка-гармоніка) на уроках сприяє розвитку пізнавальної активності та стимулює бажання стати творцем власної книжки і як письменника, і як оформлювача.

З метою популяризації дитячої книжки використовую рекламну гру-конкурс **«Book Slam (Букслем)»** - «Я прочитав і вам раджу». Учні повинні прорекламувати книжку так, щоб інші учасники захотіли її прочитати. Для цього необхідно підготувати рекламний ролик (як презентацію чи у вигляді інсценізації) у будь-якому жанрі (казка, детектив, вірш, уривок вистави тощо) та сенкан (вірш у 5 рядочків), який би розповідав про одного з головних героїв книжки.

На уроках (не тільки української мови) формую навички говоріння, які передбачають побудову діалогічних і монологічних висловлювань щодо

поставленого питання, обговорюваної життєвої ситуації, прослуханого твору, вирішення конфлікту тощо. Розвиток навичок діалогічного мовлення формується в процесі розмови двох (і більше) партнерів. Робота в парах, групах, маючи на меті виконати спільне завдання, сприяє якнайкращому навчанню побудови діалогу. Це реалізується за допомогою малюнкових (сюжетні малюнки, маски для інсценізації), словесних (варіанти реплік одного із співрозмовників) опор. Ми любимо створювати **комікси, сценарії п'єс, вистав на сучасний лад**. У процесі формування діалогічного мовлення велику увагу приділяю засвоєнню школярами формул мовленнєвого етикету – слів ввічливості.

Паралельно із розвитком діалогічного мовлення проводжу роботу з розвитку монологічного мовлення. Воно має бути змістовним, логічним, точним, правильним, виразним, збагаченим мовними засобами.

Монологічне мовлення потребує значної підготовчої роботи, вольових зусиль. Ми вчимося переказувати (усно, письмово), складати різні види текстів (розповіді, міркування, описи), усні та письмові твори, есе. Важливим моментом у навчанні молодших школярів складати монологічне висловлювання є вибір теми і мети. Тому для роботи обираю добре відомі предмети зі світу природи, життєвого досвіду дітей, теми і питання, які цікавлять учнів. Практикую усний переказ прочитаного, словесне малювання, складання порад, інструкцій. Розвитку цих навичок сприяє і підготовка публічних виступів. Учні готують виступи як на задану тему, так і як результат обговорення в групі чи представлення результату роботи над **проектом**.

Для формування мовленнєвої компетентності учнів на уроках використовую **ігрові прийоми**, які у невимушеній формі спонукають учнів до побудови діалогічних і монологічних висловлювань. Так мене зацікавила технологія **«Roll-a-story»**. Вона полягає в тому, що група учнів, по черзі кидаючи гральний кубик, визначає героя казки, місце, де будуть відбуватися події, проблему історії. Так група складає казку, що стає кумедним і цікавим процесом. Не менш захопливою є гра, де діти малюють казкового героя за покроковою інструкцією, кидаючи гральний кубик. А далі – фантазують про пригоди свого «незвичайного» друга.

Нинішнім учням потрібні навички думати, розуміти сутність речей, вміти шукати інформацію та осмислювати її. Саме цьому сприяють інтерактивні технології.

У школах Канади, Америки, Британії, Австралії учителі використовують сучасний підхід до навчання читання і письма – Daily 5 (Щоденні 5). Це систематична щоденна робота: 5 видів діяльності, які всі діти класу виконують щодня протягом 20 хв. Ключова ідея системи – свобода вибору для учня. У наших реаліях застосувати цю систему у повному обсязі вкрай непросто. Тож я використовую елементи системи, адаптуючи до особливостей своїх учнів.

1. **Читання для себе.** Діти самостійно обирають книжку, яку хочуть прочитати, сідають, як їм зручно і упродовж 5-10 хв читають. Далі пропоную дітям усно чи письмово відповісти на питання, намалювати малюнок, виконати творчі завдання.
2. **Читання для когось.** Об'єднавшись у пари, діти по черговому (по 1 реченню чи абзацу) читають текст, обговорюють незрозуміле, з'ясовують значення нових слів за тлумачним словником. Опісля виконують завдання репродуктивного та творчого характеру. Такий різновид діяльності можна використовувати на уроках «Я досліджую світ», української мови, критичного мислення.
3. **Письмо для себе.** Письмо у вільній улюбленій формі без зосередження на правилах і структурі. Основне завдання – розвивати бажання письмово висловлювати свої думки. Для цього у нас існують **«Щоденники вражень»**, де можна писати, складати схеми, діаграми, малювати. Теми дописів важливі і цікаві для дітей, стосуються їхнього повсякденного життя: Про що я мрію? Що сьогодні сталося цікавого? Яку добру справу я зробив? Якби я потрапив у майбутнє... тощо.
4. **Слухання.** Для успішного навчання важливо розвивати аудіальний канал дітей. Для цього діти сприймають на слух текст, який читає учитель або який звучить у записі. Після завершення слухання діти виконують завдання на розуміння та усвідомлення почутого. Ми з дітьми любляємо **гру «4 кути»**. Це трансформована робота з тестовими завданнями: замість письмового виконання тестів діти рухаються і підходять у той куток класу, де позначкою (квіточка, сніжинка, листочок, яблучко) вказано правильну відповідь. Обов'язково ці пересування коментуються дітьми.
5. **Робота зі словами.** Щоденна робота зі словами – це правильне написання слів та обов'язкове їх тлумачення. Діти використовують опрацьовані слова у писемному та усному мовленні. Вивчені слова протягом місяця постійно залишаються в полі зору, діти в будь-яку мить можуть їх побачити й повторити. Для цього їх розміщуємо у класі на видному місці – так звана **«Стіна слів»**.

Ці етапи роботи проводжу протягом кількох днів. Рівень складності і зміст кожного етапу регулюю залежно від вікових особливостей і рівня навченості дитини. Щоденні 5 – ефективна система. Вона допомагає виховати успішного учня, який любить і вміє вдумливо читати, вміє співпрацювати з іншими людьми, опрацьовувати матеріали самостійно, вільно викладати думки усно і письмово.

Уміння розмовляти і слухати – найважливіші якості, необхідні для демократичної культури. Тому багато працюю над розвитком цих умінь. І роблю це не тільки на уроках української мови. Новий зміст освіти орієнтований на інтеграцію, тобто навчання, яке ґрунтується на комплексному підході. Тому компетентності, як інтегрований результат освіти, набутий особистістю, формуються упродовж усього цілісного навчально-виховного процесу.

Навчальний день розпочинаю ранковими зустрічами, метою яких є створення психологічно комфортної атмосфери в класному колективі та формування в учнів мотивації до навчальної діяльності. Окрім психологічного налаштування учнів на роботу протягом дня ранкові зустрічі присвячую введенню теми дня, тижня, окресленню певної навчальної проблеми, компетентісно орієнтованого завдання, яке потрібно виконати у процесі подальшої навчальної діяльності. Ранкова зустріч дає дітям змогу брати участь у групових обговореннях, а вчителів – моделювати і активно розвивати в дітей уміння та навички ефективного спілкування. Діти вчать:

- висловлювати свої думки так, щоб вони були зрозумілими іншим;
- уважно слухати, коли говорять інші;
- вирішувати проблеми за допомогою слів;
- ділитися своїми думками та ідеями з іншими;
- не боятися висловлюватись.

Ці навички мають украй важливе значення для успішного життя в колективі, спільного навчання і розв'язання конфліктів.

Розвиток мовленнєвої діяльності, формування комунікативних компетентностей, культури спілкування стали провідними завданнями навчання української мови. Набуті в початкових класах лінгвістичні знання та повноцінні мовленнєві вміння і навички не лише забезпечать можливість подальшої мовної освіти учня, а й значною мірою забезпечать людині вільне самовираження в усіх сферах життя.